

darrers dies» (II, 237).

«El mar, bressol de mes *darreres* ilusions ---», pròleg de l'*Atl*; «Pyrene, lluny dels homes, vivia allí, dels óssos / y llops en lo feréstec, rellent amagatal: / sobre un roc, mal coberta d'un mant de cabells rosos, / de por y esgarrifances fent lo *darrer* badall»; «xiscles d'esgarrifança, renecs, ays, cridadissa, / veus tristes de la fossa, veus dolces del bressol, / fan chor ab lo feréstec rugit y udoladissa / ab que ls boscatges ploran la llum del *darrer* sol», *Atl* (I, 45d; v, 3d). «Feya tres dies qu'en Lluís no eixia de la seva cambra sinó al capvespre, que se'n pujava al terrat per aprofitar les *darreres* llums del sol», NOLLER (*Pap*, 57).

Sobre el camí morfològic pel qual es va constituir l'adjectiu *darrer* hi pot haver diverses opinions. Es podrà pensar que es comencés per una combinació de la prep. *de* amb l'adverbi *arrere*, com ara la *persona d'arrere* en una corrua de gent, convertit en l'homòfon o quasi-homòfon *persona darrera*, i passant de la idea de lloc a la de temps, després, i amb creació analògica de masculí i de plurals. La documentació històrica i comparativa no hi dona gaire o gens de suport (fora del cas isolat i tardà que hem vist en un dels passatges d'OPou) D'altra banda, fora del nostre domini lingüístic, no es troba gaire una forma com la del nostre adj., si doncs no és en llengua d'oc: on fou molt usual,² en la forma *derrier*, *-iera*, i avui queda *darrier* amb extensió i vida migrada, en una zona des d'Albi fins a l'O. de l'Erau: a Aniana n'hi havia encara memòria però ja era desusat a princ. del segle (Zaun, *BhZRPb* LXI, 50); si fos compost de DE+(AD) RETRO, sembla que allà caldria **darreire*, per més que no sigui objecció ben ferma, perquè en el femení hi ha en oc. gran fluctuació entre *-iera* i *-era* en la terminació adjectiva provinent de -ARIA, d'on possible alteració analògica

Però és versemblant que *darrer* sortís d'un derivat de *darrere* amb el sufix *-er*. *darrer*, *darrerera*, simplificat en *darrer*, *-era*, per haplogogia. És possible que quedí algun rastre d'aquella forma originària: «hac gran malautia --- de. què no poc guarir ---, pensà que dixés --- un paternostre ad --- e enayxi --- milorava; e quant fo al *dererer* dia, per la *derera* jornada --- dix lo saltiri ---; e quant l'ac tot lest, ela fo garida», *VidesR*, 104v2; com que els escribes de les *VidesR* escriuen *r* per *rr* sistemàticament, tant pot ser que la forma errada sigui la segona (per **derreiera*) com que el lapsus estigui en la primera (que realment ja hem vist que hi ha *derer* al princ. de l'obra).

De tota manera, en llenguatges veïns hi ha testimonis clars d'aquesta derivació en -ARIUS. En un arcaic doc. de l'Alt Aragó en un llatí bàrbar però amb molts indicis d'ús tradicional, i on es transparenta a cada pas l'aragonès viu: «fuerunt noberatas [numerades, comptades] illas obes [ll. *oves* 'ovelles'] de Fanlo, *deretrero* mercoris de Maio» (fi S. XI, *Cart* de Fanlo, 111) 'el *darrer* dimecres de Maig': com que en aquestes valls centrals l'aragonès mantenia sempre com a sorda la -r- intervocàlica (avui encara en la toponímia i en moltes paraules residuals, i justament en aquesta vall més que enlloc), aquest *deretrero* no deu tenir gens de ll-

tinitzat sinó aragonès pur del S. XI. En llengua d'oc mateix, *derrier* pot sortir de **derreier* per haplogogia, forma no enterament hipotètica, que hom ha assenyalat, reduïda a *darrer*, en un antic text de les Landes³

Rest a més clarament en altres parlars no massa llunyans. Asturià antic: «Omme o muller que venga a ora de transir --- la *derredrera* manda que fizier sea estable» en el Fuero de Oviedo, confirmat el 1295 (FzGuerra, *Fuero de Avilés*, p. 125); eliminant-se per dissimilació la -r- medial: gall, *derradeiro* («O Xuicio *derradeiro*», Castelao, *Escolma Dónega*, 99 15); avui encara més o menys usat en portugués (Nobiling, *ASNSL* cxxv, 396), i convertit per metàtesi en *redadeiro* en el leonès de Miranda do Douro, i *redeiro* en altres parlars, gallecs (Leite de Vasconcelos, *Philol Mirandesa* I, 300), esporàdicament en algun manuscrit castellà medieval: «de los míos seré acompañado en los *derraderos* días» en un dels mss. de la *Crónica Sarracma* de Corral, c. 1430 (al qual prefereix *postrumeros*, d'altres mss, *MzP1*, *Floresta de L. Ep* I, 229). En fi segurament hem de sospitar un **deredre(r)* o amb haplogogia, en el Llegendari lombardo-venecià del S. XIV, que porta «al *dedreo ponto*» 'l'últim punt' (*ARom* xxv, 289).

En canvi no ens podem enganyar sobre les formes sicilianes, de les quals ja hem notat *darrerri* (supra), i en les quals denuncia un catalanisme no sols l'evolució fonètica (la -r- entre vocals resta intacta en el Migdia d'Itàlia), sinó també el calc de conegudes expressions catalanes: a la *sdurrera* 'a l'últim' < a les *derreres* (amb metaplasme de la -s), *sdurri jorns* 'carnaval' (o abreujat en *sdurri*) < es *derre(r)s jorns*; que, com a nom dels tres dies últims abans de quaresma, encara resta viu a les Balears, si bé avui més aviat amb *die*: «*peluda* f: desfressa dels *darrers dies*» a Ciutadella (Moll, *Misc Alcover*, 451); «el dimoni tot l'any espigola, i es *derre(r)s-dies*, fa ses segades», «ja ham passat es *derre(r)s-dies* / i no podem xalar més» en dites i cançons menorquines (Camps Merc., *Folk Men* I, 296, 108); a Eivissa, l'últim: «Forçosa alegria extravagant de Carnestoltes, i austera, seriosa penitència de la Quaresma; menja abundosa del *Darrer Dia*, per a la qual es reserven les orelles i les potes del porc, i magre cuinat —bledes i verdura, ascètiques guixes— dels pallids jorns de dejuni», Villangómez (*L'Any en estampes*, 14).

L'etimologia d'aquest catalanisme sicilià, ha estat temps ha reconeguda; veg les meves notes en *Top Hesp* II, 72, i en *El que s'ha de s. ll cat*, 47; també *W u S* III, 89; Rohlf's, *Gramm St. It*, § 977; només M-L, *REW*, 2582, bada, fantasiant un inexistent ètimon francès.

Hi hagué formacions paral·leles, amb altres sufixos. *Darrerenc*: sobretot com a oposat a *primerenc*: «Lleugues *primarencas* y més *derrarencas* fareu, si les sembrau de mig setembra fins en mig mes d'octubre», Miquel Agustí (*Secrets d'Agr*, Perpinyà-Banyoles, a. 1617, 24). *Darrerè*. En fr. ant. *derreram*, d'on després, afegida la terminació del nostre: **derrerenier*, i haplògicament el modern *derrier*. Però la formació